

היחידות המיוחדות בצה"ל: ייעוד ותפישת ההפעלה

יועז הנדל

חשבון הנפש המעמיק שנעשה בצבא בעקבות חשיפת בעיות ההפעלה במלחמת לבנון הפיח רוח רעננה בתהליך המתרחש בשנים האחרונות לבחינת ייעודן של היחידות המיוחדות בזמן חירום ובשגרה.

שילובן המאוחר של היחידות המיוחדות במלחמה האחרונה, המבצעים בבעל בק ובצור, שזכו להד תקשורתי נרחב, והיכולת הגבוהה שהופגנה ב־24 מבצעים מיוחדים שלא נחשפו לתקשורת,¹ הבליטו בחריפות את הפער בין פוטנציאל התוצר של היחידות המיוחדות לבין השימוש המוגבל שנעשה בהן במהלך המלחמה. אחוז ניכר מכוח האדם האיכותי של חיילי היחידות הללו בסדר ובמילואים, ציוד יקר ערך ומיומנויות לחימה שנרכשו בשנים רבות של אימון, נמצאו מחוץ למעגל הלחימה בלבנון בגלל חוסר בתכניות אופרטיביות לשעת חירום ומיעוט במשימות מונחות בפועל.

מטרת מאמר זה היא לבחון את תפיסת ההפעלה של היחידות המיוחדות בצה"ל, את ייעודן ואת החלופות האפשריות לשינוי, הן על רקע שגרת הלוחמה המוגבלת שאתה התמודדה מדינת ישראל בשנים האחרונות, והן על רקע אתגרי המלחמה הקונבנציונלית שחזרו להיות חלק מהתרחיש לעתיד.

מהי יחידה מיוחדת?

בצה"ל, כמו בכל צבא סדיר בעולם, קיים מתח מובנה בין הרצון לעוצמה כמותית, המאפשרת הכרעה מהירה בשדה הקרב, לבין הסרבול הכרוך בגוף רב־ממדים.² "הצבא הגדול" אינו ערוך להתמודד עם משימות ואיומים לא שגרתיים. עקרונות היוזמה, הגמישות והתחבולה אינם באים לידי ביטוי ביעילות בהתמודדות עם אויב שמחוץ לגבולות "מגרש המשחקים" המוכר. תפקידן של היחידות המיוחדות הוא לתת מענה מבצעי לצרכים צבאיים שנותרו על "קו התפר" שבין המוכר לנעלם מנקדות מבט צבאית נוקשה. על־פי הגדרת צה"ל,³ לוחמי היחידות המיוחדות נדרשים להכשרה קרבית מגוונת. הם בעלי

רמה גבוהה במיומנויות בסיסיות של לחימה ומכיוון שייעודם הוא ביצוע פעולות מיוחדות הם מאורגנים לפעול ביחידות קטנות.

מלחמת העולם השנייה הייתה הזרז האחרון להקמת יחידות מיוחדות. הצורך בכוח שיבצע מבצעים מיוחדים שישולבו בהם יכולות באוויר, ביבשה ובים, דחף את קולונל הדלי קלארק, מעוזרי הרמטכ"ל של הצבא הבריטי, להקים מתוך הגייסות באנגליה כוח עצמאי. הצלחתם של הכוחות שהוקמו על בסיס אותו רעיון הזרימה דם חדש בעורקי יכולתו ההתקפית של הצבא הבריטי, יכולת שניזוקה קשות ממהלכיה של גרמניה בשנים ההן.⁴ באוגוסט 1953 הוקמה בצה"ל יחידה 101. בדומה לכוחות המיוחדים

יועז הנדל, חוקר חבר, תכנית ניובאור, המכון למחקרי ביטחון לאומי

משימות דומות לאלה שהוטלו על יחידות טובות במערכי הפיקוד המרחביים ולהפך. דוגמה מוחשית לכך היא המשימה המיוחדת שהוטלה על יחידת "מגלך" (שאינה נכללת בהגדרה הצבאית של היחידות המיוחדות) במלחמת לבנון השנייה, בהשוואה לאותה משימה שביצעה יחידת שלדג במבצע "ענבי זעם" עשר שנים לפני כן.⁷ ועם זאת, במשימות מיוחדות הדורשות פתרון צבאי לא שגרתי ויציאה אל מחוץ למרחב הפיקוד ועם אפשרות של השפעה מערכתית – במקרים כאלה מקפיד המטה הכללי להשתמש ביחידות המיוחדות ככוח עיקרי.⁸

נמצא איפה שיש משימות שאופיין מכתוב את הגדרת היחידה המבצעת, ויש משימות המוטלות על מגוון רחב של יחידות מעולות. מלבד העובדה כי "המשימות המיוחדות" טומנות בחובן יוקרה רבה, הן מקנות גם רווח חומרי. צה"ל משקיע משאבים רבים להחזיק יכולות מיוחדות, בשונה מההשקעות הנדרשות ביחידות מעולות אחרות. לפיכך מובן המאבק הסמוי בין מגוון היחידות על הזכות להיכנס למועדון היוקרתי של היחידות המיוחדות ולזכות בנתח כספי מוגדל.

על אף השוני הרב בתחומי העיסוק של היחידות המוגדרות בצה"ל "מיוחדות", אפשר לאפיין את המשותף ביניהן בקווים כללים:

א. המשאבים הרבים, ומשמעותם היכולת לברור את כוח האדם האיכותי ביותר מתוך מאגר המתגייסים, להשקיע זמן וכסף באימונים ולהחזיק את היחידה בפעילות סדירה לאורך זמן ממושך מהמקובל.

ב. המעטפת המבצעת.⁹ לשלוש היחידות הנזכרות יש אמצעי תעבורה לטווח ארוך המאפשרים להן תנועה חשאית והגעה ליעדים מרוחקים; יש להן אמצעי לחימה מיוחדים המקנים להן כושר לחימה ושרידות בשטח לאורך זמן; יש להן מעטפת מודיעינית ייחודית המאפשרת דיוק מבצעי.

הבריטיים, פעלה יחידה 101 במתארי פשיטה, דהיינו הכנסת כוחות לשטח האויב, ביצוע המשימה וחזרת הכוחות לבסיסי צה"ל. היחידה פעלה עד ינואר 1954, אולם אופייה הייחודי, הישגיה המבצעיים והכשרת אנשיה נעשו לנומרות ולחלק מתורת הלחימה של צה"ל כולו.⁵ בזמן הקמת יחידה 101 היו למדינת ישראל יחידת הקומנדו הימי, שהורכבה מיוצאי הפל"ים, ויוצאי מחלקת "השחר" של הפלמ"ח (המסתערבים), ששירתו ברובם באמ"ן. למרות זאת, הקמת ה-101 הייתה קו פרשת מים מבחינת תפיסת ההפעלה של צה"ל. פעולות ה-101 הצליחו ליצור אפקט תודעתי משמעותי אצל היריב וחשוב מכך – אנשיה הצליחו לבנות אתוס ציוני לוחמני חדש, וזה סחף עמו את הציבור הישראלי כולו.

מאז ועד היום הצליח צה"ל לשמר את אפקט ההובלה של היחידות המיוחדות; פעילותן החשאית, הסקרנות הרבה שעוררו והפיכתן, תודעתית, לבעלות יכולות בלתי מוגבלות, השפיעו פעמים רבות ישירות על מצב הרוח הלאומי (לדוגמה, התרוממות הרוח הציבורית לאחר מבצע אנטבה לעומת "אפקט לבנון" שהועצם בעקבות אסון השייטת), על תפיסת צה"ל בעיני הציבור ועל מוטיבציית הגיוס בקרב בני הנוער.⁶ במרוצת הזמן הציב צה"ל שלוש יחידות מרכזיות בשורה הראשונה של "המיוחדות": "שייטת 13", יחידת הקומנדו הימי; "סיירת מטכ"ל" השייכת לאמ"ן; "שלדג", יחידת הקומנדו של חיל האוויר. שלוש היחידות כפופות מבחינה פיקודית למפקדת זרוע (אוויר, ים, אמ"ן) ולא לחטיבה מבצעית. בנקודה זו יודגש כי יש בצה"ל עוד יחידות מובחרות, מהן בתפקדי סיור תחת פיקוד החטיבות השונות ומהן מקצועיות, כגון היחידה לסילוק פצצות של חיל ההנדסה. איכותן הגבוהה של יחידות אלה והרצון של דרגי הפיקוד הבכיר בצה"ל להביא אותן לידי ביטוי גם בעתות שגרה, טשטשו לעתים את ההפרדה המובנית ביניהן לבין היחידות שהצבא מגדירן "יחידות מיוחדות". עקב כך (בייחוד בשנים האחרונות) קרה ששלוש היחידות המיוחדות מבצעות

ג. מאפיין הנגזר משני המאפיינים הראשונים הוא אופי המשימות המוטלות על היחידות האלה וכפיפותן הפיקודית. שלוש היחידות המיוחדות אינן כפופות ישירות למפקדת זרוע היבשה או לחטיבות מבצעיות אף שחלק ניכר מפעולותיהן נעשה במרחבים היבשתיים. בדומה לכלל היחידות המעולות של הצבא הן מקיימות יחסי גומלין הדוקים עם "זרוע היבשה" ומשימותיה, אך בשונה מהן סמכות הפיקוד עליהן איננה נתונה בידה.

השתייכותן הפיקודית של היחידות מתווה לרוב את הייעוד המסורתי שלהן, דהיינו הקומנדו הימי מיועד לתקיפת מעגנים ונמלים; יחידת שלדג מיועדת לתת סיוע למשימות של כוחות אוויריים; וסיירת מטכ"ל מיועדת לביצוע מבצעי מודיעין בעומק שטח האויב. חלק מהמשימות שנגזרות מתוך יעודן מתוכננות מראש לביצוע בלילה הראשון של המלחמה וחלקן מיועדות לביצוע בשגרה.

עם השנים השתנה משקלם של תפקידי הליבה בגלל פיתוח נמרץ של אמצעי לחימה ארוכי טווח (שהיוו תחליף יעיל יותר ומסוכן פחות לכוחותינו) עד שמרכז הכובד של היחידות המיוחדות הועבר לביצוע פעולות מסובכות הן במרחבי הפיקודים השונים והן מחוצה להם בזמני שגרה. תפקיד נלווה אחר שהתפתח משנות השמונים הוא לפעול בעת אירועי טרור מזדמנים, דהיינו לשמור על כוונות סקטית לפיגועי מיקוח.

תפיסת ההפעלה

על-פי הגדרת הצבא כפופות היחידות המיוחדות דרך קבע "למטכ"ל או למפקדה הצבאית העליונה או למפקדת זירת מלחמה או למפקדה ראשית (כגון מפקדת חיל האוויר או חיל הים) ובזמנים שאינם מלחמה הם מופעלים בדרך כלל ביוזמת הממשלה ושר הביטחון או באישורם".¹⁰ ריבוי הכפיפויות המופיע בהגדרה אינו מקרי; היחידות המיוחדות חסרות פיקוד קבוע והן "עובדות" בד בבד אצל

כמה "מנהלים-מפקדים". אמנם קיימת שייכות ארגונית, אולם אפשרויות הפעולה של היחידות אינן תואמות את יכולת הארגונים שהן משתייכות אליהם. משמעות הדבר היא שפעמים רבות, מבחינה מקצועית מתקשים החילות המופקדים על היחידות המיוחדות לשמש סמכות עליונה והם נזקקים להפעלה שבאה מחוץ לחיל הרלוונטי.

לשם המחשה – רעיון מבצעי-התקפי של הקומנדו הימי הקשור לפעילות יבשתית היה אמור לכאורה להיות מאושר במטה מפקד חיל הים, המורכב רובו ככולו מאנשי ים – חובלים בהכשרתם. היכולת של מטה מסוג זה לבחון פעולות התקפיות יבשתיות, גודל הכוחות, ציוד ואמצעים נוספים היא נמוכה מכיוון שמעולם לא עשו זאת בעצמם. לכן אישור תכניות למבצע יבשתי מרוחק, גם אם הוא מתחיל בתיווך ימי, יהיה חייב לערב גורמים מקצועיים נוספים. בדומה לזה, גם מטה חיל האוויר יתקשה מקצועית לבקר פעולות יבשתיות של שלדג, ומטה אמ"ן את פעולות סירת מטכ"ל.

בשל כך מתרכזת הפעלת היחידות המיוחדות בזמן מלחמה בשלושה מישורים מרכזיים: **במישור הראשון** מופעלות היחידות המיוחדות תחת הפיקוד החילי או הזרועי בכוונה לבצע מבצעים מיוחדים. מטרת המבצעים האלה היא כאמור לתת פתרון לבעיות סבוכות שכוחות רגילים מתקשים להתמודד אִתָּן (פעמים רבות נובע הקושי הזה ממרחק המשימה מהארץ). המבצעים הללו נעשים במרחב המטכ"לי, דהיינו מחוץ לגבולות הגזרה של הפיקודים המרחביים, אך הכפיפות הפיקודית היא לזרוע האחראית. כדי להבהיר את העניין נבחן את מבצע ההשתלטות של השייטת על האונייה "קארין אי": לצורך המשל, גבול הגזרה הגיאוגרפי של פיקוד דרום עובר במצרי טיראן ואילו תכנית ההשתלטות אמורה להתקיים מדרום לגבול הזה, אזי מרחב ההפעלה הגיאוגרפי של המשימה נמצא באחריות המטכ"ל. בזמן שגרה, כפי שהיה באותו המבצע, המטכ"ל מעוניין להשקיע תשומות פיקודיות במבצע כה רגיש ולכן גם נוטל

נגד ארגוני הטרור. האינטרס בשילוב היה משותף: היחידות המיוחדות ביקשו לשמר את המתח המבצעי, את רמת הכשירות הגבוהה ובעיקר לקחת חלק במאמץ הכללי, הפיקודים הנוגעים בדבר ובעיקר החטיבות המרחביות נהנו מכוח אדם איכותי, יכולת גבוהה ויצירת הרתעה במבצעים נועזים בעומק השטח הפלסטיני.

בתהליך של עבודה משותפת נוצרו דרכי תקשורת ישירים בין דרגי הפיקוד הבכיר ביחידות המיוחדות לבין מטה האוגדות והחטיבות המרחביות. גם במלחמת לבנון השנייה הופעלו כוחות של שלוש היחידות המיוחדות במרחבי פיקוד צפון. הכוחות הוכפפו למפקדות האוגדות ואלה הפעילו אותן בגזרות הלחימה. מבצעים אלה ודאי אינם נתפסים מבצעים מיוחדים, אך הם היו נדבך בהפעלת הכוחות המיוחדים במלחמה הזאת.

הצלחת הפעולות (בעיקר בזמן העימות המוגבל) גרמה גם לשירות הביטחון הכללי (שהתמודד בשטח באופן רציף) לפתח דרכי תקשורת עם היחידות הרלוונטיות, וכך נוצר משולש הפעלה (אוגדות וחטיבות מרחביות, שב"כ ומטה היחידות) שמזער את תפקידן של המפקדות החיליות הממונות. כאן המקום להדגיש כי יחד עם הפעילות הענפה בלחימה המוגבלת ובמבצעים "לא מיוחדים" המשיכו היחידות לבצע מבצעים "ייעודיים". מכיוון שפעילות מיוחדת דורשת על-פירוב נוהלי קרב ארוכים (חודשים רבים) ושרשרת ממושכת של אישורים, פחת מספרם של המבצעים ה"מסורתיים", בעוד מבצעי הבט"ש נעשו נתח פעילות מרכזי.

משמעות הדבר הייתה שהחיל הממונה המשיך להיות ממונה על בניין הכוח ואחזקתו בעוד את התוצר העיקרי קיבלו הפיקודים המרחביים. תופעה זו לא נעלמה בשנים עברו מעיניהם של אנשי המטה הכללי, ונעשו ניסיונות למצוא גורם אחיד שיעסוק בהפעלה של הכוחות המיוחדים. לשם כך הוקם במטה הכללי המשמ"מ (מפקדת השליטה במבצעים מיוחדים). על-פי ההגדרות נועד המשמ"מ להיות גוף

חלק בתהליכי האישור ואפילו בתהליך התכנון. בזמן מלחמה, לעומת זאת, מבצע מסוג זה יכול להתרחש במרחב המטכ"ל בלי שהמטה הכללי יהיה מעורב בו כלל. תשומת הלב הפיקודית מופנה באותה שעה למערכה הגדולה.

במישור השני מופעלות היחידות המיוחדות בדרך ה"קלאסית" לשם ביצוען של משימות מיוחדות. פעולות אלה נעשות באישור המטה הכללי ובהכוונתו, במרחב של המטה הכללי ולרוב המטה הכללי הוא המניע/המוביל את התהליך. דוגמה לכך ממלחמת לבנון השנייה היא מבצע "חד וחלק" בעל בק. במבצע זה נשלחו סירת מטכ"ל ויחידת שלדג אל אזור הנמצא מחוץ למרחב ההפעלה של פיקוד צפון. היוזמה למבצע באה מדרגי המטה הכללי שסברו כי יש לפעולה מסוג זה פוטנציאל להשפעה חיובית על הצבא ועל הציבור הישראלי. בזמן המבצע נוצרה מחלוקת בדבר מינוי מפקד למבצע. סמכות המינוי הייתה בידי הרמטכ"ל דן חלוץ, והוא החליט לבסוף למוסרה למפקד חיל האוויר, כנציג המטכ"ל.¹¹

במישור השלישי מופעלות היחידות המיוחדות בכפיפות ישירה למרחבי הפיקוד, לענייננו – במלחמה, אולם לרוב – בזמן שגרה. לשם ההמחשה: בפיקוד צפון, עד נסיגת צה"ל מלבנון, הופעלו מפעם לפעם היחידות המיוחדות למבצעים "חודרי קו אדום", כלומר מעברה הצפוני של רצועת הביטחון. מבחינה פיקודית נוהלו מבצעים אלה בידי האוגדות המרחביות; החיל הרלוונטי "השאיל" את היחידה לפיקוד המרחבי לכל תקופת נוהל הקרב וביצועו. בהתאם לכך אף חולקו ה"הוצאות" על הפעולה בין הפיקוד לחיל הרלוונטי. עם סיומו של המבצע ותחקורו שבו היחידות לכפיפות פיקודית לחיל שבאו ממנו.

מאז החל העימות המוגבל בשטחי יהודה, שומרון וחבל עזה, נעשתה ההשאלה הזמנית הזאת לעניין שבשגרה. היחידות המיוחדות (בעיקר הקומנדו הימי ושלדג) שולבו פעמים רבות במבצעים ייעודיים

מראה כללי של
משגרי רקטות,
מטענים ונשק רב
שנתפס על ידי צה"ל
במבצע של שייטת
13, על סיפונה של
האוניה "קארין"
איי" ושהיה מיועד
לפריקה ברשות
הפלשתינית בעזה

לשם גיבוש דרך הפעלה מיטבית.¹⁵ לאחר בדיקה ארוכה הוחלט לרענן את המשמ"מ. על-פי התכנית נשארו הכוחות המיוחדים שאתם הוא אוחד בתחום אחריותו ואליהם היו אמורים להתוסף היחידות המיוחדות.

בפועל, במלחמת לבנון השנייה היה המשמ"מ גוף ריק מתוכן, מפקדה בלי חיילים. הוא תכנן ויזם מבצעים, ובמקרים מסוימים אף הוציא אותם לפועל עם חיילי האוגדה, אולם היחידות המיוחדות עצמן לא הצליחו להשתלב כפי שתוכנן, אלא פעלו כפי שהורגלו בזמן שגרה – מחכות לדרישת הפיקוד הרלוונטי. לעומת זאת, בפיקוד הצפון, המרחב הרלוונטי של המלחמה האחרונה, התקשו להקצות תשומות קשב ליחידות המיוחדות; ליבת המלחמה הייתה מבחינת הפיקוד, ובצדק, "הצבא הגדול" – זרוע היבשה וחיל האוויר. היחידות יזמו מבצעים בשיתוף מפקדות החילות והמטה הכללי בצורה יחסית למלחמות העבר ואף הגדילו את "קצב העבודה". עם זאת נדמה כי יחידות אלה לא הצליחו לעמוד ברמה הנדרשת מחוד החנית הצבאי בשעת מלחמה.

מטכ"לי המופקד בשעת חירום על ייזום מבצעים מיוחדים, הוצאתם אל הפועל ושליטה בהם.¹² בפועל, מאבקי יוקרה וחוסר הרצון של מפקדי הזרועות לוותר על היחידות היוקרתיות, על המשאבים הרבים, על כוח האדם האיכותי וכמובן על תשומת הלב התקשורתית הנלווית גרמו להתמוססות הרעיון. בשנת 1997 אוחד המשמ"מ עם אוגדת חי"ר מיוחדת וכך איבד את ייעודו המקורי.

התפשטות תפיסת המערכה באש מנגד¹³ הביאה לשינוי בהלכי המחשבה המסורתיים של צה"ל. גישת הרמטכ"ל שדגלה בהפעלת כוח אווירי וארטילריה בתחילת מלחמת לבנון השנייה היא הביטוי המוחשי החזק ביותר לכך. על-פי תפיסת הלחימה הזאת תושג ההכרעה בעזרת אפקט תודעתי תוך הקטנת החיכוך, דהינו בעזרת פגיעה ב"בטנו הרכה" של האויב, במרחבי המגננה העמוקים שלו, אך ללא שילוב של כוחות מסיביים. תפיסת המערכה באש מנגד מכילה כוחות אוויר, ארטילריה וכוח קרקעי בחתימה נמוכה.¹⁴ הכוח הקרקעי נדרש להיות במרחבי התקיפה, לספק מודיעין ולסייע בהכוונת כוחות אוויר וארטילריה. לשם כך אמור כוח זה להחזיק ברשותו אמצעי תובלה לטווח ארוך, ולהיות בעל יכולת לחימה וכורשר שרידות בשטח.

מבצע "ענבי זעם" באפריל 1996 הוא דוגמה מוחשית לשימוש שאפשר לעשות ביחידות מיוחדות במערכה באש מנגד. בזמן המבצע נותר מרבית "הצבא הגדול" בין הקו הכחול (גדר הגבול) לקו האדום (גבול רצועת הביטחון), ואילו היחידות המיוחדות פוזרו בשטח ונתנו מענה לצורכי הצבא. תפקיד נוסף המוטל על היחידות המיוחדות במערכה מרחוק הוא מבצעים בעלי אפקט תודעתי. השפעת פעולות עקיפה צבאיות באזורי מפתח של עורף האויב מסבה לעתים נזק רב יותר מהשמדת כוחות גדולים בשדה הקרב. הנוק איננו רק פיזי אלא בעיקר פסיכולוגי.

ההבנה כי במלחמה בעתיד יהיה ליחידות המיוחדות תפקיד מרכזי גרמה למטה הכללי למנות (במהלך מלחמת לבנון השנייה) קצין בדרגת תא"ל

חלופות ההפעלה האפשריות

הישיר המתקיים בין החילות / הזרועות הייעודיים במקור לבין היחידות עצמן.

2 החלופה השנייה היא הדגם האמריקני, דהיינו הקמת זרוע של יחידות מיוחדות. על-פי מתכונת זו תהיה המפקדה המשותפת ממונה על בניין הכוח והפעלתו. לרשות המפקדה הממונה יעמדו האמצעים הנדרשים, בסיסי האימונים והמעטפת הנדרשת על-פי תחומי העיסוק של היחידות המיוחדות. לדוגמה, בצבא ארצות-הברית מחזיקה מפקדת הכוחות המיוחדים טייסת מסוקים עצמאית משלה, הממונה על תרגול הלוחמים והובלתם בשעת הצורך. סביר להניח כי חלופה זו לא תיושם בצה"ל מכיוון שהיא דורשת שינוי מבני משמעותי בכלל הצבא. יתרונות השיטה הזאת, בדומה לשיטה הקודמת, הם בעיקר בשיפור היכולת. חסרונה העיקרי הוא במשאבים העצומים הנדרשים ליישומה.

3 החלופה השלישית לכאורה – השארת המצב כמו שהוא היא הדרך הנוחה והפשוטה ביותר למטה הכללי. למרות בעיית הפיקוד והשליטה, קשיי ההפריה ההדדית, החוסר בפיקוח מקצועי וחולשת מיצוי הכוח בזמן המלחמה, קשה להתווכח עם הטענה כי "סוס מנצח לא מחליפים". היחידות המיוחדות עמדו עד היום ביעדים שנקבעו להן. איש לא מצפה מהן להכריע מערכות; הן פועלות במישורים שהשתיקה יפה להם ומסייעות למרות הכול גם לביטחון השוטף. ואולם ליחידות המיוחדות יש גם תפקיד הנלווה לעיסוק המבצעי, שמנקודת מבט מסוימת איננו נופל בחשיבותו מייעודן העיקרי. מבחינה ציבורית-תודעתית הן נושאות הדגל, מתוות את הדרך לשאר יחידות הצבא. חובתן להראות נורמות גבוהות של התנהגות, יכולת מיוחדת והשתתפות פעילה בעול הלאומי. כאשר הצבא כולו מתגייס למלחמה ואנשי מערך המילואים נשלחים לשדה הקרב חסרי אמצעים, כפי שהיה במלחמת לבנון השנייה, אפשר לצפות מהיחידות המיוחדות לגייס את כל אנשיהן, לפזר את האמצעים ואת הידע בגזרות הלחימה כדי להשפיע ולהשתתף במאמץ הלאומי.

מיצוי הכוח הצבאי מהווה עיקרון יסוד בתפיסת הלוחמה הצה"לית, והנה דווקא היחידות המיוחדות אשר ידעו להציב רף גבוה לכל עקרונות המלחמה האחרים, לא מיצו את יכולתן בתקופת המלחמה. פעם נוספת חודד הצורך בבחינה מחודשת של חלופות אפשריות למצב הקיים.

1 החלופה הראשונה למצב הנוכחי היא למצות את הניסיון להקים מפקדה משותפת לכלל הכוחות. על-פי שיטה זו תיעשה חלוקה ברורה בין נושא בניין הכוח, שיושאר בתחום האחריות של הפיקודים, לבין הפעלה בשגרה ובזמן מלחמה. במקום שחיל האוויר יקבל הוראה מהמטכ"ל להקצות את שלדג לפעילות זו או אחרת, יבקש חיל האוויר מהמפקדה המשותפת את היחידה שהוא מטפח – שלדג – לביצוע הפעילות. על המפקדה המשותפת יוטל נושא המודיעין, ההנחיה המקצועית, אמצעי הלחימה, פיתוח האימונים ובניית תכניות לזמן מלחמה. היתרון הבולט בשיטה זו הוא בראש ובראשונה שיפור היכולת. עד היום יש מידור מובנה בין היחידות המיוחדות; למרות חפיפה בנושאים רבים, היחידות מקפידות לא לחשוף "יותר מדי" ליחידות "המתחרות". כך בנושא אמצעי הלחימה, בנושא הלקחים מפעילות מבצעית ובמידע אופרטיבי. הקמת מפקדה משותפת, תשים קץ למנהג המיותר הזה, תאפשר הפריה הדדית, תוך שמירה על ייחודן של היחידות (תפקידיהן הייעודיים).

יתרון ברור נוסף הוא מכפלת הכוח בזמן מלחמה – מספר הלוחמים בסדיר ובמילואים ביחידות המיוחדות הוא מספיק כדי לבצע גם משימות הכרעה. נכון להיום מתקשה הצבא לעשות שילובים כאלה בזמן מלחמה מכיוון שזה דורש נוהל קרב ארוך, אימון ותרגול משותף. מפקדה משותפת תאפשר הכנות משותפות בשגרה ופעילות מבצעית משותפת בזמן מלחמה.

החיסרון הבולט בשיטה הזאת הוא היחסים בין המפקדה הממונה על בניין הכוח לבין המפקדה הממונה על הפעלת הכוח. מפקדה משותפת עלולה לפגוע בקשב

5. א' אליוט כהן, ג' מיכאל אייזנסטאדט, ג' אנדרו בסביץ', **סכינים, טנקים וטילים: המהפכה הביטחונית הישראלית**, מרכז בגין-סאדאת (בס"א), אוניברסיטת בר-אילן 1999, עמ' 21-24.
6. **שבויים בלבנון**, עמ' 15.
7. שם, עמ' 260-261.
8. אמנם היו מבצעים מיוחדים, כגון "מבצע אנטבה" או "כחול וחום" שהשתתפו בהם גם חיילים שאינם נמנים עם היחידות המיוחדות, אולם זה היה בגדר "מחווה" פיקודי לאותם משתתפים ולא שינוי בתפיסה.
9. מס ב', "הכוחות המיוחדים", **מערכות**, 297 (1985) עמ' 4-7.
10. יחידות מיוחדות, הערה 2.
11. יועז הנדל, "מפקד האוגדה נמדד בתוצאות, אני נכשלת", **מקור ראשון**, 11 ביוני 2007.
12. **המילון למונחי צה"ל**, אג"מ תוה"ד, 1998.
13. על תפיסת המערכה באש מנגד ראו: רון טירה, **המערכה באש מנגד ומכשלותיה: על אש מנגד, תמרון והכרעה במלחמה**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל-אביב 2007.
14. שם, עמ' 35-38.
15. עמוס הראל, "תא"ל רוסו – יועץ הרמטכ"ל להפעלת הכוחות המיוחדים", **הארץ**, 25 ביולי 2006.
- במלחמה האחרונה – ובהכללה אפשר לומר שגם בשאר מלחמות ישראל – למרות הרצון העז, נותרו מרבית הלוחמים במילואים מחוץ למעגל העשייה. היחידות המיוחדות צריכות ואמורות לשפר את עצמן בהתמדה, כפי שנדרש הצבא כולו. שינוי בתפיסת ההפעלה יאפשר זאת בדרך המיטבית. החלופה הראשונה, שאליה צועד הצבא, כרוכה בחבלי לידה קשים, במאבקי יוקרה ובשחיטת פרות קדושות. ואולם מכיוון שתפקיד ההובלה של היחידות המיוחדות רק הולך וגובר, סביר להניח, שאם תינתן ההזדמנות הן יוכיחו את עצמן במבחן הבא.

הערות

1. עפר שלח ויואב לימור, **שבויים בלבנון**, ידיעות אחרונות, תל-אביב 2007 (להלן: שבויים בלבנון).
2. תמר ברוש ויותם אמיתי, "יחידות מיוחדות בצה"ל בעבר ובהווה", **מערכות**, 411 (2007), עמ' 14-22 (להלן: יחידות מיוחדות).
3. **המילון למונחי צה"ל**, אג"מ תוה"ד, 1998.
4. ירון פלינט, "התפתחות הכוחות המיוחדים במלחמת העולם השנייה", **מערכות**, 408 (2006) עמ' 28-33.